

І. ШУТАК

*професор кафедри теорії та історії
держави і права Івано-Франківського
університету права
імені Короля Данила Галицького,
доктор юридичних наук*

УДК 340.11

Концептуальні міркування щодо впровадження навчальної дисципліни «Юридична техніка»

Аргументується потреба впровадження навчальної дисципліни «Юридична техніка» до стандарту вищої юридичної освіти. Розкривається стан впровадження юридичної техніки в навчальні плани вищих навчальних закладів та пропонуються структурні розділи, які повинні входити до навчальної дисципліни «Юридична техніка».

Ключові слова: юридична техніка, техніка правотворчої діяльності, техніка правозастосовної діяльності, правопроєкування.

Наукова спільнота протягом тривалого часу активно обговорює проблеми, що пов'язані із правотворчою діяльністю в державі, якістю підготовлених проєктів нормативно-правових актів, як законодавчих, так і підзаконних, якістю та ефективністю нормативно-правових приписів та їх здатністю регулювати суспільні відносини. Активізація наукового світу навколо цієї проблематики обумовлена дійсним становленням України як правової держави, формуванням національної правової системи, в основі якої має бути якісне та ефек-

тивне законодавство, та входженням держави до європейського простору. Ще одним чинником, який впливає на активний науковий пошук, є правозастосовна діяльність, яка і показує всі без винятку недоліки, прогалини, колізії, помилки нормативно-правових актів. Яскравим прикладом таких наукових пошуків є праці М. Панова, В. Комарова, П. Рабіновича, С. Гусарева, Л. Луць, В. Стратонова, В. Косовича, Л. Демидової, М. Кельмана, Ж. Дзейко, Н. Артикуци, Т. Подорожної, Л. Легін, І. Онишука, І. Биля-Сабадаш та ін.

Аналіз наукових досліджень дає змогу зробити висновок, що науковці схиляються до двох напрямів вирішення проблем, пов'язаних із правотворчою діяльністю. Наперед визначимо, що ці напрями тільки у сукупності можуть дати очікувані результати.

Отже, перший напрям можемо окреслити впровадженням юридичної техніки у правотворчу діяльність (правотворчість). Як влучно зазначає М. Панов, правотворча діяльність в Україні являє собою досить складну і широкомасштабну діяльність уповноважених державних органів і посадових осіб та органів місцевого самоврядування з підготовки і прийняття нормативно-правових актів, що мають своїм призначенням ефективно регулювання суспільних відносин. Підготовлені нормативно-правові акти мають бути досконалими за формою і змістом, тобто задовольняти високі вимоги стосовно їх якості. Категорія «якість нормативно-правових актів» інтегрує в собі широкий спектр проблем, пов'язаних із науковим і прикладним обґрунтуванням цих актів, досконалістю техніки правотворення, формальною визначеністю, доступністю, передбачуваністю і зрозумілістю наведених актів [7, с. 12].

Також на важливість цього питання вказує і Л. Луць і зокрема визначає, що ефективність сучасної системи джерел права України значною мірою залежить від професіоналізму суб'єктів правотворчості та нормопроєктування, а також від якості прийомів і засобів створення, зміни, припинення дії та систематизації нормативно-правових приписів [6, с. 15]. Доречно відзначено, що у вітчизняній літературі з'явилася достатня

кількість праць з питань юридичної техніки, однак найгірша ситуація із формалізацією положень юридичної техніки [6, с. 15].

На потребу докорінного оновлення законодавчої бази України і вказує Ж. Дзейко та пов'язує це із проблемою якості багатьох законів України з формального, логічного та лінгвістичного аспектів. Зокрема, стверджується, що однією з найважливіших умов поліпшення якості законів є ефективне застосування для їх створення законодавчої техніки. Адже законодавча техніка – різновид юридичної техніки – має неабияке значення не лише для процесу провадження законодавчої діяльності, а й для втілення законів у життя. Майстерне застосування законодавчої техніки сприяє утвердженню верховенства права, становленню правової держави в Україні, ефективній реалізації законів, зумовлює правильну інтерпретацію їх змісту, створює основу для прийняття підзаконних нормативно-правових актів, що суттєво впливає на рівень захисту прав і свобод людини і громадянина, тобто умови для підвищення рівнів системності, стабільності, узгодженості, послідовності розвитку законодавства України, що обумовлює дієвість його реалізації [2, с. 56–57].

У свою чергу, на ефективність та результативність законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів спрямовують свою увагу і молоді науковці Л. Легін та Т. Подорожна. Так, Л. Легін вказує на взаємозалежність якості нормативно-правових актів з точністю юридичного формулювання, його логічністю, послідовністю та потребу

використання правил, прийомів і способів юридичної техніки під час підготовки проектів нормативно-правових актів [5, с. 50]. Т. Подорожна зауважує, що вимоги до формальної визначеності права і його системності зростають при переході від традиційного суспільства до раціоналістичного. Надалі вони підвищуються у зв'язку із раціоналізацією щораз більшого кола суспільних відносин, що, у свою чергу, посилює значення законодавчої (правотворчої) техніки, а отже, вимагає уникнення пов'язаних із нею помилок [8, с. 53].

Наступну проблему можна окреслити як низький рівень професіоналізму учасників правотворчої діяльності. На кожній стадії правотворчого процесу є свої учасники, починаючи від осіб, які розробляють проект нормативно-правового акта, осіб, які здійснюють експертизу проекту нормативно-правового акта, до осіб, які розглядають, вносять поправки та приймають проект нормативно-правового акта. Схиляємось до думки, що необхідно підвищувати професійний рівень осіб, які створюють норми права та формалізують їх. Підвищення професійного рівня правотворців є неможливим без високого рівня їх правової культури, усвідомлення важливості вказаної діяльності та високого рівня відповідальності перед громадськістю за помилки. Не є випадковими ситуації, коли парламентарі внесенням поправок до проекту нормативно-правового акта настільки змінюють попередній варіант проекту, що проект нормативно-правового акта втрачає логічність, послідовність та може містити норми, що знаходяться в колізії.

Значна кількість науковців вбачають як виправлення такої ситуації впровадження у вищих навчальних закладах викладання навчальної дисципліни «Юридична техніка» та підготовки спеціалістів (фахівців) у сфері правопроєктування. Дослідники наводять такі аргументи.

При реалізації освітньої програми вищої юридичної освіти природно виникає проблема знанневої компоненти навчальних планів вишів в аспекті генералізованих компетентностей та їх адекватної інтерпретації у категоріях компетентнісного підходу [3, с. 10]. Як зазначає В. Комаров, у сучасних соціокультурних умовах парадигмою вищої освіти стає компетентнісний підхід (компетентнісна модель вищої освіти), який визначає низку тенденцій, принципів змін у змісті та характері освіти. У контексті парадигми компетентнісного підходу виникає можливість більш повно врахувати головні фактори, які визначають розвиток змісту вищої юридичної освіти: реалізацію особистісно орієнтованої вищої юридичної освіти; фундаменталізацію вищої юридичної освіти; професіоналізацію вищої юридичної освіти; перехід до різноманітних освітніх програм, що створює передумови для реального вибору індивідуальних освітніх траєкторій відповідно до запитів і можливостей студентів; глобалізацію, інтернаціоналізацію вищої освіти та забезпечення трансферної освіти [3, с. 7]. За твердженням В. Комарова, компетентнісний підхід (компетентнісна модель вищої освіти) повинен розвиватися та запроваджуватися для подолання суто знанневого, бо останнє недостатньо враховує сутність компетент-

ності в умовах конкуренції на ринку праці. За цього підходу визначають компетенції професіонала відповідно до запитів роботодавців, а тому в академічній сфері він є тим інструментом, який має забезпечити академічну автономію, зорієнтувати на основну мету процесу навчання та визначити такий вид змісту освіти, який не зводиться до знаннево-орієнтованої компоненти, а передбачає накопичення цінного досвіду вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних та інших компетенцій [3, с. 8]. У контексті структури професійної діяльності правника В. Комаров дослідив таку компоненту професійних компетентностей, як поріг наукового знання, та довів, що ядром стандарту юридичної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» мають бути: теорія права; конституційне право та права людини; адміністративне право та адміністративний процес; цивільне право та цивільний процес; кримінальне право та кримінальний процес; міжнародне публічне право та право Європейського Союзу; юридична деонтологія; юридична методологія та юридична техніка [3, с. 11].

Уведення юридичної техніки до стандарту юридичної освіти дасть змогу підвищити професійний рівень майбутніх фахівців у сфері правознавства завдяки практичному характеру юридичної техніки.

На значний вплив юридико-технічних знань у професійній діяльності юриста вказує С. Гусарев та визначає, що цей вплив зумовлюється специфікою тих засобів, якими доводиться працювати представникам цієї професії у процесі вирішення фахових завдань.

У ході професійної діяльності юристи виконують найрізноманітніші завдання, у зв'язку з чим їм доводиться оперувати різними методиками мислення, спілкування, фіксації процедур, виготовлення документів, прийняття рішень та надання щодо них відповідної аргументації. Уся сукупність юридико-технічних знань, наявність яких дозволяє вирішити зазначені завдання та провести певні операції, становить зміст професійної свідомості юриста, дозволяє формувати відповідну систему навичок та умінь. Юридична техніка для юриста – це не тільки правила підготовки документів та їх тлумачення, а також уся сукупність принципів, вимог, правил, що є складовими необхідного інструментарію для виконання професійних завдань та функцій відповідно до посади [1, с. 31].

На важливість юридичної техніки в юридичній освіті вказує і О. Чаплук, яка зокрема відмічає значимість юридичної техніки як навчальної дисципліни для формування якісного майбутнього корпусу юристів. Науковець вказує, що ефективність впровадження дисципліни в навчальний процес досягається за допомогою оптимізованої системи способів, методів та засобів навчання з метою організації викладання дисципліни «Юридична техніка» та оптимального донесення інформаційного матеріалу до слухачів. Також автор доцільно зауважує на практичній спрямованості цієї навчальної дисципліни, що обумовлює застосування адекватної методики, заснованої на прикладному аспекті викладання, що передбачає не стільки опанування теоретичного матеріалу, скільки проведення організації навчальної дисципліни із застосуванням спеціально-

дидактичних способів і прийомів, що є характерними для викладання саме юридичної техніки [9, с. 98].

Юридична техніка покликана дати системне цілісне уявлення про юридичну професію як об'єктивно обумовлену та соціально фіксовану сферу людської діяльності, показати, чому має навчитися, що саме повинен уміти юрист-професіонал, щоб досягти позитивних результатів у фаховій діяльності. Актуальність вивчення юридичної техніки обумовлена тим, що вона як цілісний, соціально-правовий інститут, як практичний метод створення та розвитку діючого права об'єктивно необхідна людському суспільству. Будучи засобом створення й удосконалення права, юридична техніка супроводжує його на всіх етапах розвитку, відображаючи її національні та історичні особливості. Оскільки юридична техніка вводиться до стандарту юридичної освіти, то постає потреба у розробці курсу цієї навчальної дисципліни. У пригоді стануть такі вітчизняні наукові розробки: навчальний посібник «Юридична техніка», «Юридична техніка: курс лекцій» «Юридична техніка: теорія правових застережень», «Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах», «Общая теория правовых оговорок», терминологический словарь «Теория и практика оговорок в праве: система понятий», «Застереження міжнародних нормативно-правових актів (загально-теоретичні й типологічні аспекти)», «Дефекти дефініцій міжнародного права: теоретико-методологічні й техніко-юридичні аспекти», «Техніко-юридичні методи узгодження національного і міжнародного права».

Ще один напрям у контексті визначення ролі юридичної техніки та технології у правотворенні окреслює Л. Луць, зокрема, підготовку майбутніх юристів-нормопроектантів, які мали б засвоїти теорії правотворчості, вміли б виявляти проблемні ситуації, що виникають у процесі правотворчості, могли б пропонувати способи їх вирішення, а також створювати нормативно-правові приписи [6, с. 17].

У багатьох європейських країнах відбувається підготовка фахівців зі створення правових норм, однак в Україні відсутня така практика. Первістком, апробацією є запровадження у Львівському національному університеті імені Івана Франка магістратури із нормопроекування. Це є актуальним та відповідає потребам сьогодення у підготовці фахівців у сфері створення правових норм. Однак виникає одне, суто термінологічне, зауваження, яке стосується формулювання «нормопроекування». Постає логічне запитання: якого нормопроекування, адже ми знаємо різні види норм – технічні, соціальні норми, які, у свою чергу, поділяються на норми моралі, норми-звичаї та традиції, релігійні норми та норми права. Загалом, такий досвід заслуговує схвальних високих відгуків, що має наслідком вивчення та запозичення досвіду іншими навчальними закладами, які здійснюють підготовку майбутніх правознавців.

Як визначають ініціатори такої спеціалізації, за навчальною програмою, відповідно, магістри вивчають теорію правотворчості, зокрема, особливості законотворення, підзаконного, нормативно-договірного та судового правотворення, міжнародного та національно-

го європейського і вітчизняного правотворення, а також теорію аргументації та питання аргументації в правотворчості [6, с. 17].

В. Косович вказує, що викладання навчальної дисципліни «Юридична техніка» повинно базуватися на декількох методологічних аспектах, та визначає, що структура юридичної техніки охоплює дві частини: власне юридичну техніку та юридичну технологію. Техніка охоплює інструментальну, а технологія – процедурну складові юридичної діяльності. Наступним методологічним аспектом викладання юридичної техніки є залежність від видів юридичної техніки з огляду на різновиди юридичної діяльності. Для студентів-нормопроектантів висвітлюють питання про види юридичної техніки залежно від особливостей кожної стадії правового регулювання. Відповідно запропоновано вивчення таких видів юридичної техніки: правотворча, правосистематизаційна, правотлумачна, правореалізаційна та правозастосовна. Обумовлено, що в навчальному процесі враховано особливості кожного із вказаних видів юридичної техніки. Також доречно зауважено, що успішне вивчення доволі великого за обсягом матеріалу, що охоплюється навчальною дисципліною «Юридична техніка», можливе за рахунок поєднання зусиль практичних працівників, представників загальної теорії права та галузевих навчальних дисциплін [4, с. 100].

Вважаємо за доцільне впровадити підготовку відповідних фахівців у вищих навчальних закладах та популяризацію практики викладання студентам навчальної дисципліни «Юридична техніка». Йдеться про те, що здійснювати

як безпосередньо правотворчу діяльність, так і підготовку проектів правових актів, повинні фахівці, професіонали (юристи-правопроектанти). Це забезпечить високий рівень прийнятих правових рішень. Правотворчі органи під час розробки і прийняття правових норм мають вивчати соціально-економічну та інші ситуації, об'єктивні потреби розвитку суспільства, необхідність і доцільність юридичного регулювання суспільних відносин. Лише в такому разі правові норми будуть науково обґрунтованими й ефективними.

Викладання юридичної техніки має значення також для підготовки правників інших професій адвокатів, суддів, нотаріусів, прокурорів, державних службовців. Юристи та управлінці в основному мають справу з юридичними документами (за родом своєї служби аналізують їх або самі складають).

Що стосується структури навчальної дисципліни «Юридична техніка», то вона має обов'язково передбачати такі розділи:

1. Наукові та методологічні засади юридичної техніки.
2. Юридична техніка правотворчої діяльності.
3. Юридична техніка правозастосовної діяльності.

Доцільність введення в навчальний процес юридичних вищих навчальних закладів дисципліни «Юридична техніка» актуалізує відсутність нормативно-правового акта, який би системно врегульовував вимоги до юридичної техніки в нормативно-правовому акті. До передумов і засобів забезпечення належного юридико-технічного рівня законодавства належать: закріплення

в чинному законодавстві вимог і правил юридичної техніки; розробка комплексних планових правових актів стосовно розвитку законодавства; заходи щодо систематизації чинного законодавства;

створення спеціалізованих органів, структур, підрозділів, а також здійснення спеціальних програм, покликаних сприяти забезпеченню належного юридико-технічного рівня законодавства.

Список використаних джерел

1. Гусарев С. Роль юридико-технічних знань юриста у професійній діяльності юриста / С. Гусарев // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : [тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.)] / за ред. В. Комарова, І. Шутака. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 30–33.
2. Дзейко Ж. Особливості законодавчої техніки як виду юридичної техніки: загальнотеоретичні аспекти / Ж. Дзейко // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : [тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.)] / за ред. В. Комарова, І. Шутака. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 56–58.
3. Комаров В. Основоположні проблеми вищої юридичної освіти у парадигмі компетентнісного підходу / В. Комаров // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : [тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.)] / за ред. В. Комарова, І. Шутака. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 7–12.
4. Косович М. Методика формування знань та навиків з юридичної техніки у студентів-правників / В. Косович // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : [тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.)] / за ред. В. Комарова, І. Шутака. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 99–102.
5. Легін Л. Якість нормативно-правового акта: поняття та критерії / Л. Легін // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : [тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.)] / за ред. В. Комарова, І. Шутака. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 50–52.
6. Луць Л. Роль юридичної техніки у правотворчості / Л. Луць // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : [тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.)] / за ред. В. Комарова, І. Шутака. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 15–17.
7. Панов М. Точність правових норм як необхідна умова якості правотворення / М. Панов // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : [тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.)] / за ред. В. Комарова, І. Шутака. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 12–14.
8. Подорожна Т. Законотворчі помилки як чинник дестабілізації правового порядку / Т. Подорожна // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : [тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.)] / за ред. В. Комарова, І. Шутака. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 53–56.
9. Чаплик О. Методика викладання навчальної дисципліни «Юридична техніка» для студентів ВНЗ України юридичного профілю / О. Чаплик // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : [тези доп. та повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. – 1 жовт. 2015 р.)] / за ред. В. Комарова, І. Шутака. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 96–99.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2015 р.

Шутак І. Концептуальные соображения по внедрению учебной дисциплины «Юридическая техника»

Аргументируется необходимость внедрения учебной дисциплины «Юридическая техника» к стандарту высшего юридического образования. Раскрывается состояние вне-

дрения юридической техники в учебные планы вузов и предлагаются структурные разделы, которые должны входить в дисциплину «Юридическая техника».

Ключевые слова: юридическая техника, техника правотворческой деятельности, техника правоприменительной деятельности, правопроектирование.

Shutak I. Conceptual Considerations for Implementing Subject «Legal Technique»

The scientific community for a long time actively discusses the problems associated with law-making in the state, quality prepared draft regulations as well as legal regulations, quality and efficient legal and regulatory requirements and their ability to regulate social relations. Enhancing the scientific world around this problem is due to the actual formation of Ukraine as a legal state and the formation of a national legal system should be based on qualitative and effective legislation and entry into the European state. Another factor that affects the active scientific research, is enforcement activity, which shows all without exception shortcomings, gaps, conflicts, errors regulations.

Analysis of the research concluding that academics tend to two directions of solving problems related to the law-making activities. These areas only together can give the expected results.

So, the first direction, which can outline the introduction of legal technique in law-making activities (law-making). Law-making activity in Ukraine is a very complex and large-scale activities authorized state bodies and officials and local authorities on the preparation and adoption of legal acts, with his appointment effective regulation of social relations. Prepared regulations have to be perfect in form and content, that meet the high demands regarding quality. Category «quality regulations» integrates a wide range of issues related to the scientific substantiation and application of these acts technique perfection lawmaking, formal certainty availability.

The next problem could be described as a low level of professionalism of the members of legislative activity. At each stage of law-making process is their participants, ranging from those who develop draft regulatory act, persons engaged in examination of the draft legal act to persons who consider, amend and adopt the draft regulatory act. Inclined to believe that it is necessary to raise the professional level of people who create law and formalize them. Raising the professional level of law-maker is not possible without a high level of legal culture, awareness of the said activity and a high level of accountability to the public for mistakes. It is not a casual situation where parliamentarians amendments to the draft legal act so change the previous version of the draft that the draft normative act loses consistency, continuity and may contain provisions that are in conflict.

Numerous of scholars sees next direction remedy the situation, namely, the introduction in universities of teaching «Legal technique» and training of specialists (experts) of law drafting.

The introduction of the legal technique to the standard of legal education will help increase the professional skills of future professionals in the field of law, due to practical legal technique.

The impact of legal and technique knowledge in the professional activity of the lawyer predetermined specific means by which to work the profession in the process of solving professional problems. In the process of professional lawyers perform a variety of tasks in connection with which they have to operate different methods of thinking, communicating, recording procedures of documentation and providing decision-making regarding their respective arguments. The whole set of law and technical knowledge, whose presence can solve these challenges and carry out certain operations, is the content of professional consciousness lawyer, allows to create an appropriate system of skills and abilities. The legal technique for a lawyer is not only the rules for the preparation of documents and their interpretation, and the whole set of principles, requirements, rules which are components necessary tools to perform professional tasks and functions according to the office.

Keywords: legal technique, technique law-making, technique enforcement activities, law drafting.